

Tartu Ülikool

Psühholoogia instituut

Maria Kull

SUBJEKTIIVSE HEAOLU JA RELIGIOONI SEOS EESTIS

Seminaritöö

Juhendaja: Anu Realo, *PhD*

Tartu 2012

Sisukord

Sisukord	2
Kokkuvõte	3
Abstract.....	4
1. Sissejuhatus	5
2. Subjektiivse heaolu mõiste	5
2.1 Subjektiivset heaolu mõjutavad tegurid	6
2.2 Subjektiivne heaolu Eestis ja teistes Euroopa riikides	7
3. Religiooni mõiste	8
3.1 Religiooni komponendid	9
3.2 Eestlaste religioossus	9
4. Religioossus ja õnnelikkus.....	10
4.1 Töö eesmärk ja hüpotees.....	11
5. Meetod	12
5.1 Valim	12
5.2 Küsimused	12
6. Tulemused	13
6.1 Eestlaste ja venelaste religioossus ning subjektiivne heaolu.....	13
6.2. Subjektiivse heaolu seosed religioossusega	14
7. Arutelu	18
8. Kirjanduse loetelu	20

Kokkuvõte

Käesoleva töö eesmärgiks oli välja selgitada, milline on Eestis seos religioossuse ja subjektiivse heaolu vahel. Töö hüpoteesiks oli, et varasemalt USA ja Jaapani andmetel leitud seos heaolu ja religioossuse vahel kehtib ka Eesti valimil. Valimi moodustab 5151 Eestis elavat naissoost ja meessoost isikut vanuses 15-100 eluaastat, keskmise vanusega 48,9 eluaastat. Isikud saadi valimisse *Euroopa Sotsiaaluuringu* (European Social Survey; ESS) andmebaasist. Tulemused näitavad, et Eestis elavad eestlased on märgatavalt vähem religioossed kui venelased. Samas on eestlastel võrreldes venelastega oluliselt kõrgem subjektiivse heaolu määr. Subjektiivse heaolu indeksi (SWB) ja religioossuse vahel seos puudub, $r = 0,02$. Vanuse arvesse võtmisel tekib aga religioossuse ja heaolu vahel statistiliselt oluline positiivne seos ning seda eriti eestlaste seas, $r = 0,12$ ($p = 0.001$). Nii eestlaste ega venelaste lõikes ei ole religiooni kuuluvad inimesed kõrgema heaolu määraga kui religiooni mitte kuuluvad inimesed; samuti puudub selge seos palvetamise sageduse ning heaolu vahel. Kokkuvõtteks võib öelda, et Eestis esineb religioossuse ja heaolu vahel nõrk positiivne seos, mis ilmneb vaid vanuselist erinevuste arvesse võtmisel.

Abstract

The Relationship Between Subjective Well-Being and Religiosity in Estonia.

The aim of this study was to assess the relationship between subjective well-being and religiosity in Estonia. The hypothesis was that the higher level of religiosity correlates positively with the higher level of subjective well-being. The research problem was to investigate whether the relationship between religiosity and subjective well-being based on USA and Japan data is also true or not in Estonian sample. The results show Estonians are significantly less religious than Russians living in Estonia. At the same time, Estonians have substantially higher level of subjective well-being than Russians. The correlation between religiosity and subjective well-being is near zero, $r = 0,02$. When controlling for age, however, there was a positive and statistically significant relationship between religiosity and subjective well-being, especially among Estonians, $r = 0.12$ ($p = 0.001$). There was no higher level of subjective well-being between those who did belong to religion and those who did not. In the Estonian group there was no obvious trend between praying frequency and subjective well-being. In conclusion it can be said there is a low positive correlation between religiosity and subjective well-being in Estonia when controlled for age.

1. Sissejuhatus

Töö eesmärgiks on uurida, milline on Eestis seos religioossuse ja subjektiivse heaolu vahel. On selgeid tõendeid, et religioossus korreleerub positiivselt kõrgema subjektiivse heaoluga. Myers (2000) leidis, et need, kes on kõige enam oma religiooniga seotud, ütlevad kaks korda tõenäolisemalt, et nad on õnnelikud, kui need, kes on kõige vähem religiooniga seotud. Ellison (1991) leidis, et erinevad religiooni muutujad kirjeldasid eluga rahulolu varieeruvusest 5-7%. Suur osa uuringutest on tehtud aga Ameerika Ühendriikides, kus 2001. aastal väitis 80,4% täiskasvanud ameeriklastest olevat ennast seotud mõne religioosse või spirituaalse grupiga (U.S. Census Bureau, 2006). Samas on sotsioloogilistes uurimustes Eestit kirjeldatud kui üht maailma kõige vähem usklikku riiki (Gallup Poll 2007-2008). Küsimusele, kas religioonil on teie igapäevaelus tähtis roll, vastas aastatel 2007-2008 jaatavalt ainult 16 protsenti küsitletutest. 2000. aasta rahvaloenduse andmetel tunnistas kindlat usku vaid 24% Eesti elanikest. Seetõttu võivad Eesti oludes tehtud uuringu tulemused olla erinevad USA omadest ning vajalik oleks uurida, kas seos heaolu ja religioossuse vahel kehtib ka Eesti valimil.

2. Subjektiivse heaolu mõiste

„Subjektiivse heaoluna käsitletakse emotsionaalseid ja kognitiivseid hinnanguid, mida inimesed oma elule annavad, ehk teisisõnu kõike seda, mida tavakasutuses õnneks või rahuloluks nimetatakse“ (Realo, 2006 lk 24). Tunnetuslik ehk kognitiivne komponent sisaldab inimeste hinnangut sellele, kuivõrd nad oma eluga või spetsiifiliste eluvaldkondadega, nagu näiteks abielu, töö, materiaalse olukorraga, üldiselt rahul on või kuivõrd tähendusrikast ning eesmärgiparast elu nad elavad. Emotsionaalne ehk afektiivne komponent viitab aga inimeste kalduvusele kogeda sagedamini positiivseid ja harvemini negatiivseid emotsioone“ (Realo, 2006 lk 25). Diener (1995) defineerib subjektiivse heaolu mõistet, öeldes, et esiteks on see subjektiivne (inimese enda kogetu). Teiseks see pole mitte ainult negatiivsete faktorite puudumine, vaid hõlmab ka positiivseid tunnuseid. Kolmandaks hõlmab see üldiselt kõiki eluvaldkondi. Inimene, kellel on rohkem positiivseid emotsionaalseid kogemusi näeb suurema tõenäosusega oma elu meeldiva ja positiivsena. Subjektiivne heaolu viitab oma elus üldisele positiivsele kogemusele. Subjektiivsel heaolul on nii püsivad kui muutuvad komponendid.

Inimese hinnangud toimuvatele sündmustele võivad muutuda ja seega muutub inimese hedonistlik tase. Samas on emotsioonidel suur tõenäosus taanduda algsele tasemele, mis on määratud inimese temperamendi ja üldiste eluolude poolt. Seega on pikaajalisel subjektiivsel heaolul üsna suur stabiilsus (Diener, 2009).

2.1 Subjektiivset heaolu mõjutavad tegurid

Subjektiivse heaolu korrelaadid ja determinandid saab jaotada üldiselt 1) isiksuslikeks; 2) situatsioonilisteks; 3) demograafilisteks; 4) keskkondlikeks; 5) institutsioonilisteks ja 6) majanduslikeks faktoriteks (Hoorn, 2007). Eelnevad uuringud on näidanud, et mitmed isiksuse tugevused (*virtues*) nagu tänulikkus, optimism, järjekindlus ja eneseregulatsioon korreleeruvad positiivselt subjektiivse heaolu näitajatega. Ekstravertsete inimeste subjektiivne rahulolu on suhteliselt kõrgem ning neurootiliste inimeste suhteliselt madalam. Leiti, et lahkus ja meeskonnatöö ennustasid vähemaid depressiooni sümptomeid. Armastus ja tähendusrikkus ennustasid aga suuremat eluga rahulolu. Isiksuse tugevused, mis ühendavad inimesi ja eesmärgi, ennustavad heaolu tulevikus (Seligman et al, 2011). Heaolu mõjutajate seas on välja toodud veel mitmeid tegureid: inimese tervislik seisund, majanduslik toimetulek, optimism, sotsiaalsus. Mare Ainsaare uuringus osutus 12 Euroopa riigis statistiliselt oluliseks rahulolu mudel, mis koosnes hinnangutest tervisele, sissetulekule ja ühiskonna usaldusele (Ainsaar, 2008). Kui inimesed ütlevad, et nad on oma eluga rahul, siis nad ei mõtle sellega, et on lihtsalt pidevalt rõõmsad või naudingut kogevad. Nad peavad silmas, et mõeldes kõigile rõõmudele ja kannatustele, on rõõmud pikas perspektiivis ülekaalus. See pole üksnes tavaline liitmise ja lahutamise tehe, vaid võrdlus sündmuste alternatiivsete tulemustega (Nettle, 2005). Tartu Ülikoolis aastal 2002 tehtud uuring "Uurimus kultuuridimensioonidest ja sotsiaalsete suhete põhivormidest Eesti kultuuris" näitas, et eluga rahulolu hinnangutega olid oluliselt ja üksteisest sõltumatult seotud neurootilisus, vanus, sissetulek, sotsiaalne kapital, tööalane staatus, kodakondsus ning meelekindlus. Need seitse tunnust moodustasid 22% inimeste eluga rahulolu hinnangute variatiivsusest. Erinevalt mujal läbi viidud uuringutest ei olnud Eestis eluga rahulolu hinnangutes määraval kohal ekstravertsus. Selgus ka, et 15-19 aastased on oma eluga kõige rohkem rahul. Vanuse kasvades aga eluga rahulolu langeb, kuni jääb samale tasemele 35-39 aastaste vanusegrupis. Väike langus on ka 55-59 aastaste grupis, kuid 70-74 aastaste grupis tõuseb eluga rahulolu jällegi (Realo,

2006). Noorte subjektiivne rahulolu on eeldatavasti rohkem mõjutatud õpingutest ning töö leidmisest. Keskealiste rahulolu kujundavad rahulolu töö, pereelu, tervise ja igapäevase eluoluga. Eakate puhul mängib rolli tervis ja pensionipoliitika (Eesti Inimarengu Aruanne, 2011). Lastega täiskasvanute puhul oli kõige tugevamaks rahulolu mõjutavaks teguriks hinnang pere majanduslikule sissetulekule. Majandusliku toimetuleku mõju oli väiksem nendes riikides, kus oli tugevam perepoliitika toetus. Tervis ja usaldus olid suhteliselt võrdsed heaolu hinnanguid mõjutavad tegurid nii lastega koos elavatele täiskasvanutele kui kontrollrühmale (lasteta täiskasvanud) (Ainsaar, 2008). Põhivajadused, mis mõjutavad inimeste heaolu, on 27 Euroopa Liidu riigis sarnased. Esikohal olulisuselt on ligipääs arstiabile. Järgnevad valdkonnad, mida saab liigitada “baasvajaduste” hulka nagu majanduslik olukord (kommunaalkulud, üür, kodulaen), pikaajaliste kodutarvete olemasolu (voodi, vooditarbed, külmkapp), baasriietus (soe jope), tervishoid (võimalus otsa meditsiinivahendeid), kodu (WC, vettpidav katus jne) (Dickes, 2010).

2.2 Subjektiivne heaolu Eestis ja teistes Euroopa riikides

Eestit iseloomustas 1990ndatel aastatel siirdeaja algus ning majandusraskused. 1996. aasta tähistab stabiliseerumisperioodi algust. 2002. ja 2008. aastat iseloomustab kiire majanduskasv ja heaolu suurenemine. 2009. aastaks oli kõiki Balti riike tabanud järjekordne majanduskriis (Eesti Inimarengu Aruanne, 2011). Eurobaromeetri 2011. aasta aruande järgi oli 2010. aasta sügisel eluga tervikuna rahul 72% Eesti kodanikest. Võib öelda, et eestlaste rahulolu püsib eelmiste aastatega võrreldes stabiilsel tasemel. Lätis oli 2010. aasta sügisel eluga üldiselt rahul 58% ja Leedus 56% elanikest (Eurobaromeeter, 2011). Euroopa Sotsiaaluuringu 2004. aasta andmed näitasid, et Euroopa kõige enam eluga rahul olevad 15-18 aastased noorukid elavad Šveitsis, Soomes ja Rootsis. Lastega täiskasvanute rahulolu oli suurim Šveitsis, Soomes, Iirimaa, Rootsis ja Austrias. Madalaim rahulolutase oli Ukrainas ja Slovakkias (Ainsaar, 2008). Enim rahul olid oma eluga tervikuna Euroopa põhjapoolsemate väikeriikide elanikud: Taani (97%), Rootsi (96%), Soome (94%) ning samuti Luksemburgi (95%) ja Hollandi (96%) kodanikud. Rahulolu oli madalaim Bulgaarias (38%) ja Rumeenias (46%) ehk siis Kagu-Euroopa elanike hulgas. Lisaks neile oli alla poole kodanikest oma eluga rahul ka Portugalis (45%) ja Kreekas (49%). Euroopa Liidu keskmine eluga rahulolu oli 78% (Eurobaromeeter, 2011).

3. Religiooni mõiste

Religioon (lad *religio*) ehk usund on oma algselt tähenduselt ja keeleliselt tuletuseltki vaieldav. Juttu on nimelt kolmest lad tegusõnast (1) *relegere*, mis tähendab koonduma või kokku võtma kõike seda, mis kuulub jumaluste austamisse; (2) *religere*, mis tähendab silmas pidama või arvestama ja (3) *religare*, mis tähendab siduma millegagi, kohustuma. Eestikeelne mõiste usund on tuletatud sõnast uskuma ja tähistab seega kõike, mis on uskumisega seoses ja on seetõttu väga laiahaardeline (Salumaa 2008).

Religioon on üldinimkondlik nähtus. Ei ole teada ajaloo kestel ainustki rahvast või rahvust, kelle juures poleks esinenud mingeid religioosseid ilminguid, ükskõik kui primitiivsed need ka poleks. Algelisemal astmel taotletakse religiooni varal mitmesuguseid maailma-ja elusiseseid hüvesid (õnnetuste vältimine, jahiõnn, põlluviljakus ja ka õnn ning vaimne tasakaal). Arenenum suund ilmneb taotluses saavutada kontakt jumaluseks nimetatava salapärase jõuga, et just taolises sidemes kogeda ja elada läbi midagi ülevat. Selle sideme saavutamiseks on igasuguseid hardusharjutusi: askees, palvetamised ja madalamail astmeil maagilised toimingud, nõidumised ja loitsimised. Kui enne valgustusaega peeti kristlikku usku ülimuslikuks teiste usundite ees, siis valgustus-ratsionalistlik ususallivuse põhimõtte võimaldas kõik religioonid tõsta ühele tasemele. Tekkis eraldi teadusharuna religiooniteadus (Salumaa 2008).

Eesti elanike hulgas on uuritud religiooni mõiste tajumist ja väärtustamist. Aastal 2004 küsiti ligikaudu 1000 inimese käest, mida tähendab religioon inimese jaoks isiklikult. Tulemused näitasid, et ühel kolmandikul küsitletutest puudus isiklik suhe religiooni või nad väljendasid negatiivset või iroonilist suhtumist. Enamik selle grupi vastajaid oli 20-24 aastased või nooremad. Inimesed alates 55. eluaastast on aga võrdlemisi religioossed. Rõhutatakse kirikus käimist, kogudust ja kiriklikku välist külge (14% võrrelduna keskmise näitajaga 8%). Naised olid võrreldes meestega kõigis vanuserühmades religioossemad, samuti mitte-eestlased eestlastest. Vanusegruppides 35-44 ja 45-54 väidetakse et “usutakse millessegi”, aga seda pole võimalik sõnadesse panna. Selgus et sõna “usklik” on negatiivse varjundiga või tabusõna (Kilemit, Nõmmik 2004).

3.1 Religiooni komponendid

Kui me ütleme, et keegi on religioosne, siis võime selle all mõelda kirikusse kuulumist, religioossete doktriinide uskumist, eetilisi tõekspidamisi, jumalateenistustel osalemist ja paljusid muid tegevusi. Tavaliselt peetakse religiooni komponentideks kirikus käimist, uskumist ja eetilist käitumist. Keeruliseks muudab religioossuse defineerimise aga tõsiasi, et üks religioossuse aspekt ei garanteeri teist. Näiteks võib inimene olla väga usklik ja eetiline, kuid ei kuulu kirikusse ega käi seal (Robertson 1969). Starki ja Glocki (1968) jaotuse järgi jagatakse usklikkus viieks dimensiooniks: 1. Ideoloogiline (*belief*), intellektuaalne (*knowledge*), 3. rituaalne (*practice*) 4. kogemuslik (*experience*) ja 5. tagajärgne (*consequence*). Ideoloogilise dimensiooni järgi pooldab inimene teatud usulisi arusaamu ja põhimõtteid. Peale selle tunneb inimene, et on mingis mõttes sõltuv sellest jõust ja tunneb seotust sellega. Rituaalne dimensioon sisaldab usutoimingute eri vorme. Stark ja Glock (1968) jagavad need kahte rühma, kus esimene on seotud individuaalse palvusega, Piibli lugemise ja mõtisklemisega ning teine formaalsete palvustega, sakramentidest osa saamisega. Tagajärgede dimensioonis vaadeldakse, milline on inimese käitumine. Eeldatakse, et religioon ilmneb isikul mingi eetilise käitumisviisi kaudu, näiteks suhtumises kaasinimestesse ja kohustustesse. Institutsionaalse dimensiooni abil uuritakse, kas vastajad peavad end teatud konfessiooni liikmeks ja kuidas nad suhtuvad teistesse konfessioonidesse (Liiman, 2001). Möödunud sajandi üks suuremaid isiksusepsühholooge Gordon Allport selgitas välja, et laias laastus usuvad inimesed kahel eri moel. Sisemiselt orienteeritud inimesed leiavad usus oma elu põhimotiivi, on pühendunud usulistele väärtustele, elavad oma usku (Allport 1950). Väliselt orienteeritud inimeste jaoks on usk vahend mingite teiste eesmärkide saavutamiseks. Need teised eesmärgid võivad olla näiteks seltskond, eneseteostus, majanduslik heaolu, tunnustatus (Lehtsaar 2011).

3.2 Eestlaste religioossus

Liimani (2001) raamatu andmetel sai luterikirik Eestis riigikirikuks 1686. aasta Rootsi kirikuseaduse põhjal. Hiljem oli Eestimaa ja Liivimaa kubermangus kuni maa iseseisvumiseni riigikirikuks õigeuskikirik. Kirikuvahetusliikumise ajal, aastail 1845-1848, läks Lõuna-Eestis õigeusku üle hulgaliselt luterlasi, u. 64 000 inimest, osa neist pöördus küll hiljem luteri usku tagasi. 1897. aasta rahvaloenduse andmeil oli enamik Eesti-ja Liivimaa kubermangu elanikest

luterlased (82%) ja õigeusulised (13%), teiste usuühenduste liikmeid oli vaid 5% rahvastikust. 1934. aasta rahvaloenduse andmeil pidas end luterlaseks 77,6% ja õigeusuliseks 18,9% elanikkonnast ning usuühendustesse mittekuuluvaks 0,6% elanikkonnast. 1930. aastate Eesti usuelu oli üldjoontes võrreldav Põhjamaa omaga, kus enamik pidas end koguduse liikmeks, kuid liiga aktiivset osalemist, eriti linnakogudustes ei peetud vajalikuks. Nõukogude Eestis tehtud ateistlik töö takistas või piiras oluliselt usuelu praktiseerimist. 1969. aastal oli õigeusu kiriku kogudustes annetajaliikmeid 89% ja luteri kogudustes 69% vähem kui 1937. Aastal. Ajavahemik 1988-1991 oli rahva usulise vabanemise aeg kogu endises Nõukogude Liidus. 1990. aastate algul olid inimesed avatumad mitmesugustele muutustele ja kõigele uuele. Eestlaste hulgas oli levinud ka seisukoht, et luterlik kirik on eestlaste kirik ja kiriku taassünd on rahvusliku taassünni sümbol. 1998. aastal pidas ennast luterlaseks 45% eestlastest. Eestlaste seas end luterlaseks pidavate osatähtsus on alates 1992. aastast mõnevõrra suurenenud (Liiman 2001). 2000. aasta rahvaloenduse andmetel tunnistab kindlat usku 327 832 inimest, mis moodustab kogu elanikest 24% (kogu rahvaarv oli 1 370 052). Usu suhtes ükskõikne oli 381 911 (28%) ja ateist 68 547 (5%) inimest. Ei osanud vastata 163 304 (12%) ja ei soovinud vastata 89 691 (7%). Suhtumine religiooni oli teadmata 90 297 (7%) inimesel. Statistikaameti andmeil oli 2000. aasta 31. märtsi seisuga luterlasi 11% ning õigeusklikke 10,5% elanikkonnast.

4. Religioossus ja õnnelikkus

Põhja-Ameerika ja Euroopa religioossed inimesed näitavad kõrgemaid õnnelikkuse ja eluga rahuloluga tasemeid kui mitte-religioossed inimesed. Religioossed inimesed (sageli defineeritud kui need, kes käivad regulaarselt kirikus) kasutavad vähem narkootikume ja alkoholi, lahutavad harvem abielu ning on pigem õnnelikult abielus. Religioosselt aktiivsed inimesed kalduvad olema isegi füüsiliselt tervemad ja elama kauem. Osaliselt on see nii küll sellepärast, et neil on tervislikud eluviisid (Myers, Diener 1995). Cohen (2002) ütleb, et kuigi kristlikes riikides on teada seos religioossuse, spirituaalsuse ja õnnelikkuse vahel, siis samas pole teada, milline religioossuse aspekt korreleerub eluga rahuoluga. Kuulumine kogudusse oli seotud vanemaealistel (50-93 eluaastat) parema tervisega. Kirikus käimise sagedus aga mõjutas tervist vähem. Vanemaealiste eksistentsiaalne rahulolu oli tugevalt seotud tervisenäitajatega.

Spirituaalne rahulolu ja palve aitavad kaasa psühholoogilisele rahulolule ja subjektiivsele rahulolule (Lawler-Row, Elliott 2009). Oletatakse, et inimese tunnetatud kontrollitase võib olla seose vahendajaks ja seda eriti vanemaealiste hulgas (Bergeman, Jackson 2011). Uuringud on enamasti keskendunud just kristlaste uurimisele. Seega ei saa öelda, kas õnnelikkuse ja religiooni seosed kehtivad ka teiste kultuuride ja usurühmade hulgas. Siiski tehti näiteks Jaapanis rahvast esindava valimiga uuring, kus selgus, et religioosne kuuluvus ja pühendumus on positiivselt ja statistiliselt oluliselt seotud eluga rahulolu ja õnnelikkusega (Roemer, 2010). Mochon (2011) uuris põhjalikult religioosse seotuse ja subjektiivse rahulolu seost. Ta leidis, et tõsimeelselt uskujad saavad kasu religiooniga seotusest, kuid nõrgema usuga inimesed on tegelikult õnnetumad kui need, kes ennast üldse religiooniga ei seosta (Mochon et al, 2011). Uurimistöö, milles osales peaaegu 200 000 inimest 11 Euroopa riigist, näitas, et religioosse orientatsiooniga inimesed suudavad paremini psühholoogiliselt kohaneda ja neil on kõrgem enesehinnang kui mittereligioossetel inimestel, kuid seda vaid riikides, kus usk ühendab enamusi inimesi ühiskonnast. Religioossust mittetoetavas sotsiaalses keskkonnas ei avalda religioosne orientatsioon suurt eristavat mõju (Gebauer 2012). Jochen Gebauer (2012) peab tõenäoliseks, et selles, kas usklik inimene naudib religiooniga kaasnevaid vaimseid hüvesid ja elab seetõttu õnnelikumat elu, mängib suurt rolli ühiskonna üldine meelestatus.

4.1 Töö eesmärk ja hüpotees

Eelpool toodud lähtuvast on antud töö eesmärk uurida, kas varasemalt USA ja Jaapani andmetel leitud seos heaolu ja religioossuse vahel kehtib ka Eesti valimil. Eelnevate uuringute tulemuste põhjal (Myers ja Diener 1995, Lawler-Row ja Elliott 2009, Cohen 2002, Mochon 2011, Gebauer 2012) on esitatud hüpotees, et suurem religioossus seostub positiivselt kõrgema subjektiivse heaoluga.

5. Meetod

5.1 Valim

Valimi moodustab 5151 Eestis elavat naissoost ja meessoost isikut vanuses 15-100 eluaastat, keskmise vanusega 48,9 eluaastat, $SD = 19,4$. Isikud saadi valimisse Euroopa Sotsiaaluuringu (*European Social Survey* (ESS) andmebaasist). Andmed on kogutud kolmes aastakäigus: 2004., 2006. ja 2008. aastal. Valimi soolisuus jaotub võimalikult võrdselt, vastavalt 2176 meest ja 2976 naist. Kodus peamiselt eesti keelt rääkivaid inimesi oli 3579 (69.5%) ja vene keelt rääkivaid inimesi 1564 (30.3%).

5.2 Küsimused

Analüüsi kaasati Euroopa Sotsiaaluuringu küsimused, mis käsitlesid järgmisi valdkondi: 1) õnnelikkus; 2) eluga rahulolu; 3) religioosne kuuluvus; 4) religioossus; 5) palvetamise sagedus; 6) keel (kodus räägitava keele alusel)¹; 7) vanus ja 8) sugu.

Õnnelikkust mõõdeti skaalal 0-10 küsimusega “Võttes arvesse kõiki asjaolusid, kui õnnelik te olete?”, kus 0 tähistas *väga õnnetut* ja 10 *väga õnnelikku*. Sarnase kodeeringuga mõõdeti ka eluga rahulolu, kus küsimuseks oli “Kõike kokkuvõttes, kui võrd rahul Te oma eluga üldiselt olete?” (0 = *üldse mitte rahul* ... 10 = *väga rahul*). Õnnelikkuse ja eluga rahulolu vastuste seos oli kõrge, $r = 0,67$ ($p=0.001$), mistõttu moodustati nende alusel subjektiivse rahulolu indeks (SWB indeks), mida hilisemates analüüsides kasutati. SWB indeks moodustati õnnelikkuse ja eluga rahulolu vastuste summeerimise teel.

Religioosset kuuluvust mõõdeti küsimusega “Kas te peate end mõne koguduse või religiooni liikmeks?”. Vastata oli võimalik 1-jah, 2-ei. Religioossust mõõdeti skaalal 0-10 küsimusega “Kui religioosne te olete, hoolimata sellest, kas kuulute mõnda religiooni?”, kus 0 tähistab *üldse mitte religioosset* ja 10 *väga religioosset*. Palvetamise sagedust mõõdeti skaalal 1-7 küsimusega “Kui sageli te palvate, kui üldse, jättes välja jumalateenistused?”. Vastata sai: 1-*iga päev*, 2-*rohkem*

¹ Euroopa Sotsiaaluuringu ankeet ei sisalda küsimust inimese rahvuse kohta, mistõttu kasutati edasistes analüüsides rahvuse ligikaudse näitajana tunnust nn peamise koduse keele tunnust. Seega on edaspidi kasutatavad nimetused „eestlased“ ja „venelased“ tinglikud ning viitavad peamisele kodus räägitavale keelele, mitte otseselt rahvusele.

kui kord nädalas, 3- kord nädalas, 4-vähemalt kord kuus, 5-ainult tähtpäevadel, 6-harvemini, 7-mitte kunagi.

6. Tulemused

6.1 Eestlaste ja venelaste religioossus ning subjektiivne heaolu

Kõigepealt vaatasin religioosset kuuluvust eraldi eestlaste ja venelaste seas, sest üks rahvus on enamuses luterlik, teine õigeusklik. Samuti on erinevused kommetes ja tavades.

Allpool olev tabel kirjeldab eestlaste ja venelaste religioossust.

Tabel 1 Eestlaste ja venelaste religioosne kuuluvus

Religioosne kuuluvus	Eestlased	Venelased	Kokku
1 Kuulub religiooni	563 (15,87%)	742 (47,93 %)	1305 (25,51%)
2 Ei kuulu religiooni	3005 (84,22%)	806 (52,07 %)	3811 (74,49%)
Kokku	3568	1548	5116 (100%)

Tabel 2 Religiooni kuuluvate eestlaste ja venelaste jaotuvus denominatsioonide vahel

Denominatsiooniline kuuluvus	Eestlased, in. arv/ % eesti valimist	Venelased, in. arv/ % vene valimist	Kokku inimeste arv/ % kogu valimist
Protestantism	386 (69,9%)	19 (2,6%)	405 (31,4%)
Vene õigeusk	102 (18,5%)	660 (89,6%)	763 (59,2%)
Muu kristlik denom.	55 (9,9%)	42 (5,7%)	97 (7,5%)
Muu religioon	9 (1,6%)	16 (2,2%)	25 (1,9%)
Kokku	552	737	1289 (100%)

Analüüsidest valimit denominatsioonilise kuuluvuse järgi selgus, et religiooni kuuluvate eestlaste hulgas domineerib oodatult protestantlus (63,9%) ning religiooni kuuluvate venelaste hulgas vene õigeusk (89,5%). Teised denominatsioonid olid vähem esindatud. Muusse kristlikku denominatsiooni kuulus religiooniga seotud eestlastest 9,9% ja religiooniga seotud venelastest 5,7%. Muu religiooniga olid seotud 1,6% eestlastest ja 2,2% venelastest.

Vaadeldes eestlaste ja venelaste palvetamise sagedust, on näha, et 66% eestlastest ei palvetanud mitte kunagi ning 13% tegi seda harva. Vaid 9% eestlastest palvetas tähtpäevadel. Kord päevas palvetas 5% eestlastest. Venelastest ei palvetanud mitte kunagi 39% ning 25% tegi seda harva. Tähtpäevadel palvetas 14% ja iga päev 9% venelastest. Kogu valimist palvetas iga päev 308 inimest (6%) ja mitte kunagi ei palvetanud 2950 inimest (58%).

Kui vaadelda kahe grupi vahel religioossuse keskmisi näitajaid, ilmnevad ka selles osas statistiliselt olulised erinevused. Oodatult on eestlased märgatavalt vähem religioossed ($M = 3,1$, $SD = 2,7$) kui venelased ($M = 4,7$, $SD = 2,7$), $t(5095) = 19,0$, $p = 0.001$. Samas on eestlastel ($M = 6,5$; $SD = 1,9$) võrreldes venelastega ($M = 5,9$, $SD = 2,0$) oluliselt kõrgem subjektiivse heaolu määr, $t(5056) = 10,6$, $p = 0.001$.

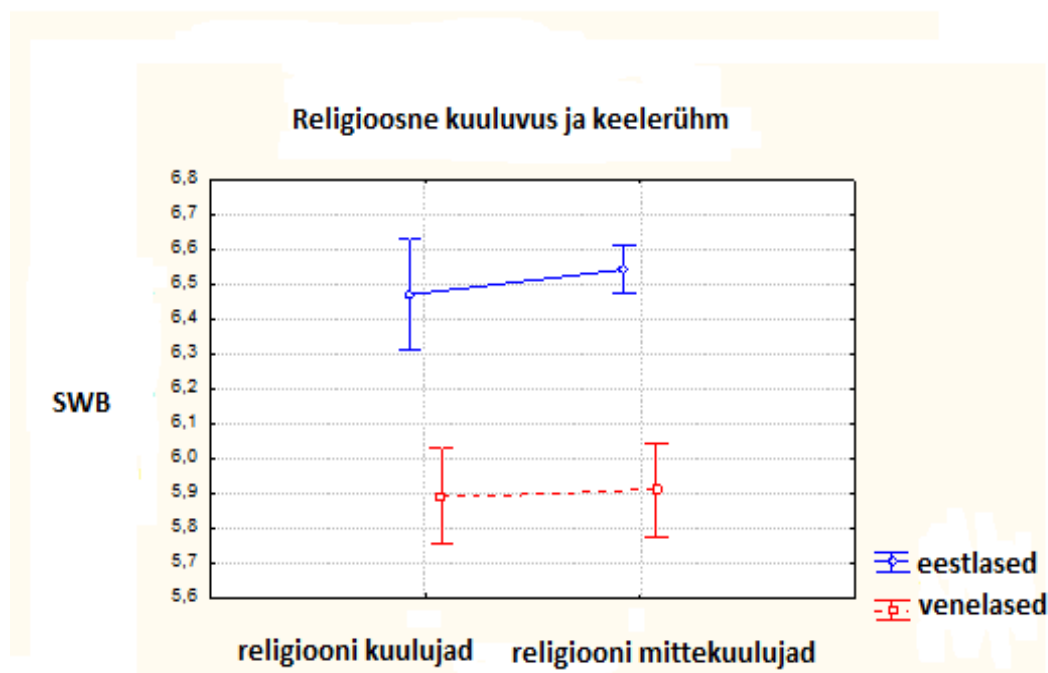
6.2. Subjektiivse heaolu seosed religioossusega

SWB indeksi ja religioossuse korrelatsioon kogu valimil oli nullilähedane, $r = 0,02$ ($p = 0,11$) ehk siis puudus statistiliselt oluline seos subjektiivse heaolu ning religioossuse vahel. Kuna varasematest uurimustest on teada, et Eestis vanuse suurenedes kahaneb subjektiivne heaolu (Realo & Dobewall, 2011) aga kasvab religioossus, siis kontrollisin vastavaid seoseid ka käesoleval valimil. SWB indeksi ja vanuse vaheline korrelatsioon kogu valimil oli statistiliselt oluline ja negatiivne $r = -0,22$ ($p < 0,05$). Religioossus ja vanus olid aga oodatult positiivselt seotud $r = 0,15$ ($p < 0,05$), mistõttu võib kokkuvõtvalt öelda, et vanemad inimesed olid kõrgema religioossuse ning samas madalama heaolu määraga kui nooremad inimesed. Sellest tulenevalt arvutasin järgnevalt SWB indeksi ja religioossuse vahelise korrelatsiooni, võttes sealjuures arvesse vanuse mõju. Vastav partsiaalkorrelatsioon $r = 0,06$ ($p < 0,01$). Seega eksisteerib vanuse mõju arvesse võtmisel Eesti valimil religioossuse ja heaolu hinnangute vahel nõrk positiivne seos.

Analüüsides religioossuse ja heaolu seost eraldi eestlaste ja venelaste seas olid tulemused järgmised. Eestlaste valimil oli SWB indeksi ja religioossuse korrelatsioon $r = 0,07$ ($p < 0,001$), võttes arvesse vanuse mõju $r = 0,12$ ($p < 0,01$). Venelaste valimil olid vastavad seose näitajad $r = 0,05$ ($p = 0,06$) ning $r = 0,08$ ($p = 0,02$).

Kui vaadelda seda, kas subjektiivne heaolu on seotud teatud religiooni kuulumisega või mitte (vt joonis 1), näitavad tulemused, et nii eestlaste ega venelaste lõikes ei ole religiooni kuuluvad inimesed kõrgema heaolu määraga kui religiooni mitte kuuluvad inimesed, $F(1,5029) = 0,17$ ($p=0.68$). Samas on taaskord tegemist olukorraga, kus teatud religiooni kuuluvad pigem vanemaealised ($M = 55$ aastat) kui nooremaealised ($M = 47$ aastat) inimesed, $F(1,5120) = 152,23$ ($p=0.001$). Vanuse lisamine kovariaadina dispersioonanalüüsi eelkirjeldatud tulemusi ei muutnud ning erinevus teatud religiooni kuuluvate ja mittekuuluvate inimeste heaolu määras oluliseks ei osutunud.

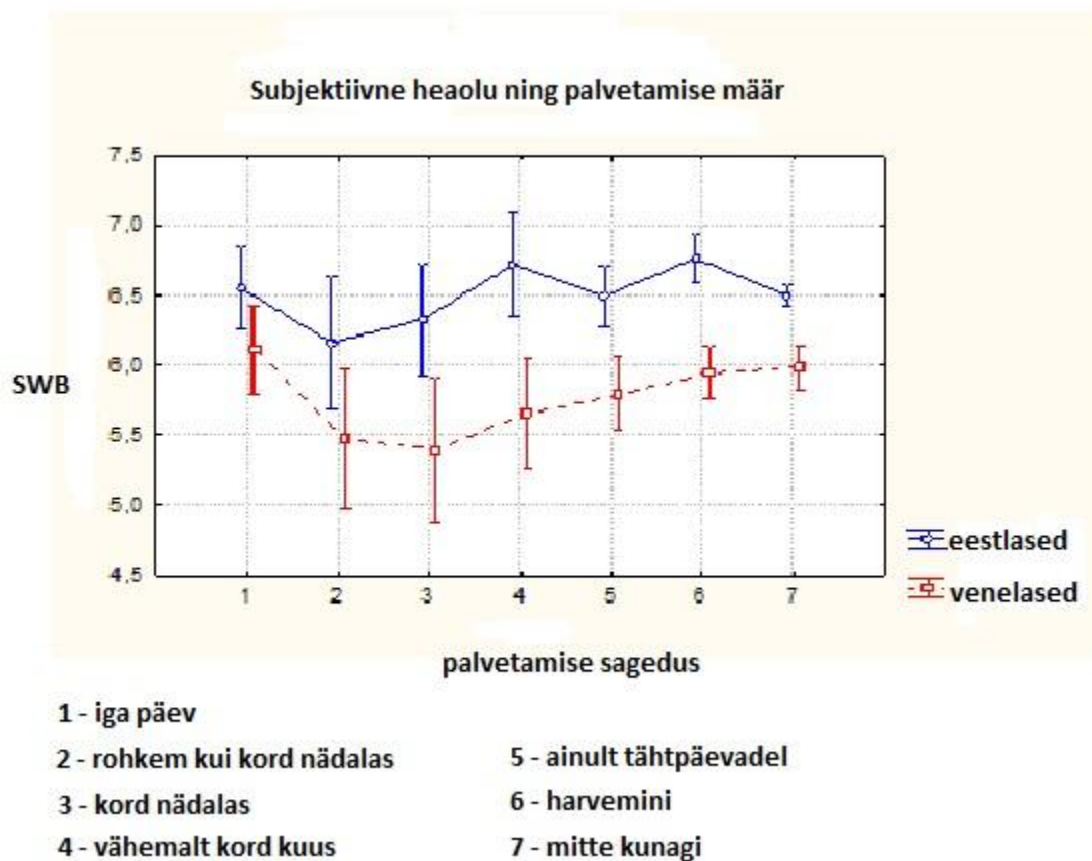
Joonis 1. SWB indeksi keskmised näitajad religioosse kuulumuse ja keelerühma lõikes.

Järgnevalt uurisin, kas esineb seos subjektiivse heaolu ning palvetamise määra vahel ning seda taaskord eraldi eestlaste ja venelaste seas. Jooniselt 2 on näha, et vene keelt rääkivate vastajate hulgas ilmnes heaolu ja palvetamise vahel U-kujuline seos: kõige kõrgema rahulolu määraga olid need vastajad, kes igapäevaselt palvetavad ning need, kes mitte kunagi või siis väga harva palvetavad. Samas ei olnud erinevused palvetamise sageduse ning heaolu vahel statistiliselt

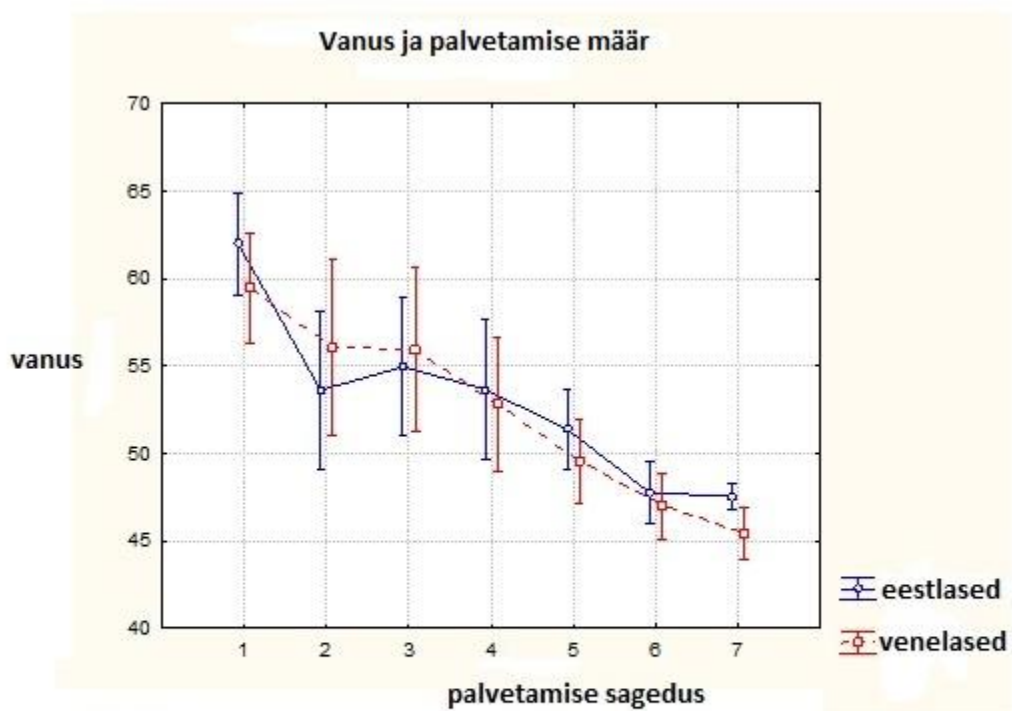
olulised, $F(6,1505) = 1,7$ ($p=0.12$). Eestlaste seas selge trend palvetamise sageduse ning heaolu vahel puudus – samas neil, kes harva palvetavad oli kõrgem heaolu määr kui neil, kes kunagi ei palveta, $F(6,3499) = 2,2$ ($p=0.05$).

Joonis 2. SWB indeksi keskmised näitajad palvetamise sageduse järgi.

Kuna ka palvetamise sagedus oli oluliselt seotud vanusega ning seda sarnaselt mõlemas keelerühmas (mida kõrgem vanus, seda sagedamini palvetatakse, vt joonis 3), siis on lisatud eelkirjeldatud dispersioonanalüüsi kovariaadina ka vanuse tunnuse. Vanuse lisamine heaolu ja palvetamise seoseid kummaski keelerühmas ei muutnud.

Joonis 3. Vanuse ja palvetamise määra seosed eestlaste ja venelaste grupis.

1 - iga päev

2 - rohkem kui kord nädalas

3 - kord nädalas

4 - vähemalt kord kuus

5 - ainult tähtpäevadel

6 - harvemini

7 - mitte kunagi

7. Arutelu

Subjektiivset heaolu uurides peab arvestama, et religioossus hõlmab subjektiivset heaolu mõjutavatest teguritest üksnes vähese murdosa. Siiski väärib religioossus subjektiivse heaolu mõjutajana lähemat tähelepanu. Ta vähenes valimi vanuse suurenedes ja vastupidi. Kogu käesoleva töö valimi subjektiivse heaolu (SWB) indeksi ja religioossuse korrelatsioon oli vaid 0,02, mille põhjal võiks väita, et subjektiivse heaolu ja religioossuse vahel seost pole. Hoopis selgem on trend, et vanuse kasvades religioon muutub tähtsamaks inimese elus. Valimi põhjalikumal analüüsil selgus, et erinevate rahvusgruppide subjektiivse heaolu kui ka religioossuse näidud on erinevad. Seetõttu tuli seoseid uurida kahel rahvusgrupil eraldi. Olulist rolli mängis ka vastaja vanus. Võttes arvesse vanust, muutus seos enesehinnangulise religioossuse ning subjektiivse heaolu indeksi vahel oluliseks, $r = 0,12$ eesti keelt ja $r = 0,08$ vene keelt kõnelevate inimeste rühmades ($p = 0,001$). Neid tulemusi tõlgendades tuleb kindlasti arvestada Eesti kultuurilist ja religioosset keskkonda. Eestis küsitletutest üksnes 16% ütles, et religioonil on nende elus tähtis roll (venekeelsetel vastajatel oli see 48%). Eesti on ka üks maailma kõige ateistlikumatest riikidest. Seega ei näi Eestis elavatel nii eesti kui vene rahvusest inimestel olevat tugevat seost subjektiivse heaolu ja religioossuse vahel. Küll aga tuli esile asjaolu, et vene rahvusest inimeste subjektiivse heaolu (SWB) indeks oli mingil põhjusel madalam kui eesti rahvusest inimestel. Vene rahvusest inimeste religioossuse tase oli eesti rahvusest inimeste omast jällegi üldiselt kõrgemal. See võib tuleneda asjaolust, et 89,6% vene grupi vastajatest (660 inimest), kes pidasid end religiooniga seotuks, kuulusid vene õigeusku. Vene õigeusku võib seostada rahvuslusega. Samal ajal ei saa seostada protestantismi eesti rahvusega (kuigi ligemale 70% eestlastest vastajad nii märkisid). Eestil pole ka põhiseaduse järgi riigikirikut. Vaadeldes tulemusi subjektiivse heaolu ja palvetamise võrdlusest, siis nii eesti kui vene grupis ei mõjutanud palvetamise sagedus statistiliselt subjektiivset heaolu. Iga päev palvetavad inimesed olid subjektiivse heaolu poolest samal tasemel kui mitte kunagi palvetajad. Graafiku järgi on näha nõrka U-kujulist seost. Kõige väiksem mõju oli 2-3 korda nädalas palvetajal. Palvetamist uurides selgus, et usinalt palvetajate keskmine vanus oli samuti kõrgem kui mitte palvetajatel või harva palvetajatel. Sama trend ilmnas ka religiooni kuulujate juures, st nende keskmine vanus oli kõrgem kui religiooni mitte kuulujatel. Võib öelda, et vanemaealised

on religioossemad kui nooremaealised. Seda võib näha ka pühapäevastel jumalateenistustel, kus enamuse moodustavad vanemaealised inimesed ning eriti naised. Nii eestlaste kui venelaste grupis ei olnud religiooni kuulujad aga rohkem subjektiivselt rahul kui religiooni mitte kuulujad.

Kokkuvõtteks võib öelda, et käesoleva töö andmete analüüsi põhjal pole olulist seost religioossuse ja subjektiivse heaolu indeksi vahel, samuti mitte religiooni kuulumise ja subjektiivse heaolu indeksi vahel ning palvetamise ja SWB indeksi vahel. Edaspidi religiooni ja subjektiivse heaolu seoseid uurides tuleb kindlasti arvesse võtta vastajate rahvust ja vanust, kuna erinevatel vastajagruppidel on erinevad religioossuse ja subjektiivse heaolu tasemed.

8. Kirjanduse loetelu

Ainsaar, M (2008). Ühiskonna toetus, usaldus, tervis ja majanduslik toimetulek kui laste ja lastevanemate rahulolu mõjutavad tegurid Euroopa 13 riigis. Support of the society, trust, health and income as factors of life satisfaction for children and parents in 13 countries in Europe.

Ainsaar, M; Kutsar, D (Toim.). Eesti Euroopa võrdlustes. Estonia in European Comparisons (49 - 66). Tallinn: Sotsiaalministeerium

Ainsaar, Mare (2006). Õnne ja rahulolu regionaalsed erinevused. Servinski, Mihkel; Kivilaid, Marika (Toim.). Linnad ja vallad arvudes 2006 (108 - 113). Tallinn: Statistikaamet

Dickes, P.; Fusco, A.; Marlier, E (2010). Structure of National Perceptions of Social Needs Across EU Countries. Social Indicators Research. Volume 95, Number 1, 143-167

Diener, E (2009). Assessing Well-Being. The Collected Works of Ed Diener (25-65). Springer
Cohen, A. B (2002). The importance of spirituality in well-being for Jews and Christians (287–310) Journal of Happiness Studies, 3

Glock, C. Y.; Stark, R (1968). American Piety. Berkeley: University of California Press.

Gebauer, E. J (2012). Religiosity, Social Self-Esteem, and Psychological Adjustment: On the Cross-Cultural Specificity of the Psychological Benefits of Religiosity. vol. 23, 2: 158-160. Psychological Science

Allport, G (1950) The Individual and His Religion: A Psychological Interpretation. Oxford, England.

Hoorn, V. A (2007). A Short introduction to subjective well-being: its measurement, correlates and policy uses. International conference, Italy, University of Rome.

Jackson, R. B.; Bergeman, C. S (2011). How Does Religiosity Enhance Well-Being? The Role of Perceived Control. Vol. 3, No. 2, 149–161 Psychology of Religion and Spirituality

Kilemit, L.; Nõmmik, U (2004). Eesti elanike suhtumisest religiooni. Altnurme, L (Toim.). Mitut usku Eesti. Valik usundiloolisi uurimusi (10 - 36). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus

Lawler-Row, A. K.; Elliott, J (2009) The Role of Religious Activity and Spirituality in the Health and Well-being of Older Adults. Vol 14(1) 43–52 Journal of Health Psychology

Lehtsaar, T (2011). Ilmutus ja varjutus (101-102). Tartu: Ilmamaa

Liiman, R (2001). Usklikkus muutuvast Eesti ühiskonnas (13-20, 33, 36, 41, 81). TÜ Kirjastus

Mochon, D.; Norton, L. M.; Ariely, D (2011). Who Benefits from Religion? (101:1–15) Soc Indic Res

Myers, D.G.; Diener E (1995) Who is happy? (10-19) Psychological Science 6(1)

Nettle, D (2005). Happiness. The science behind your smile (17-18). Oxford University Press
Realo, A (2006). Mis paneb eestlase elust rõõmu tundma? Horisont 2/2006, lk 24-28

Robertson, R (Editor) (1969). Sociology of Religion. Ch. 15 Dimensions of Religious Commitment (253). New York: Penguin Education.

Roemer K. M (2010). Religion and Subjective Well-Being in Japan. Volume 51 (4), pp 411-427.
Review of Religious Research

Seligman, E. P. Martin, Abenavoli, R.; Reivich, K (2011). Character strengths predict subjective well-being during adolescence. Journal of Positive Psychology; Jan2011, Vol. 6 Issue 1, p31-44, 14p

Salumaa, E (2008). Süstemaatilise teoloogia käsiraamat (369-373). Kirjastus Logos, EELK
Usuteaduse Instituut

Eesti statistikaamet <http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/Saveshow.asp> 22.02.2012

Eesti Inimarengu Aruanne (2011). Inimarengu Balti rajad: muutuste kaks aastakümnet. Ainsaar, M (2011) Subjektiivse heaolu muutus Balti riikides 1990–2009. Lk 82-87

Eurobaromeeter 2011 ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/.../eb74_ee_ee_nat_pre.pdf
30.04.2012

Käesolevaga kinnitan, et olen korrektselt viidanud kõigile oma töös kasutatud teiste autorite poolt loodud kirjalikele töödele, lausetele, mõtetele, ideedele või andmetele.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

Maria Kull